XOTIN-QIZLAR TA’LIMINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY XALQARO TENDENSIYALARI: GENDER TENGLIGI, TA’LIM IMKONIYATLARI VA PEDAGOGIK YONDASHUVLAR

Yakubova Dinora Isakovna
Namangan davlat pedagogika instituti Mustaqil tadqiqotchisi
https://orcid.org/0009-0007-0297-7228

DOI: ***https://doi.org/10.5281/zenodo.23928316***

Annotatsiya: *Mazkur maqolada xotin-qizlar ta’limini rivojlantirishning zamonaviy xalqaro tendensiyalari, ta’lim sohasida gender tengligini ta’minlash mexanizmlari, ta’lim olish imkoniyatlarining ijtimoiy-pedagogik omillari hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning mazmuni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilindi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Barqaror rivojlanish maqsadlari, UNESCOning ta’lim sohasidagi gender tengligiga doir yondashuvlari va O‘zbekiston Respublikasining gender tenglikni ta’minlashga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlari asosida xotin-qizlarning sifatli ta’lim olishi, ilmiy faoliyatda ishtirok etishi, raqamli kompetensiyalarini rivojlantirishi va kasbiy salohiyatini ro‘yobga chiqarish masalalari yoritildi.*

Kalit so‘zlar: *xotin-qizlar ta’limi, gender tengligi, xalqaro tendensiyalar, ta’lim imkoniyatlari, pedagogik yondashuvlar, raqamli ta’lim, inklyuziv ta’lim.*

Аннотация: *В статье анализируются современные международные тенденции развития образования женщин, механизмы обеспечения гендерного равенства, социально-педагогические факторы доступа к образованию и современные педагогические подходы. На основе Целей устойчивого развития Организации Объединённых Наций, подходов ЮНЕСКО к гендерному равенству в образовании и нормативно-правовых документов Республики Узбекистан рассматриваются вопросы получения женщинами качественного образования, участия в научной деятельности,*

развития цифровых компетенций и реализации профессионального потенциала.

Ключевые слова: *образование женщин, гендерное равенство, международные тенденции, образовательные возможности, педагогические подходы, цифровое образование, инклюзивное образование.*

Abstract: *This article examines contemporary international trends in the development of women’s education, mechanisms for promoting gender equality, socio-pedagogical factors affecting access to education, and modern pedagogical approaches. Drawing on the United Nations Sustainable Development Goals, UNESCO’s approaches to gender equality in education, and the legal framework of the Republic of Uzbekistan, the article explores women’s access to quality education, participation in scientific research, development of digital competencies, and realization of professional potential. The study employs systematic analysis, a comparative pedagogical approach, examination of legal documents, and synthesis of scholarly sources.*

Keywords: *women’s education, gender equality, international trends, educational opportunities, pedagogical approaches, digital education, inclusive education.*

KIRISH

XXI asrda ta’lim inson kapitalini rivojlantirish, ijtimoiy adolatni qaror toptirish, iqtisodiy taraqqiyotni jadallashtirish va jamiyatning intellektual salohiyatini oshirishning muhim omili sifatida namoyon bo‘lmoqda. Mazkur jarayonda xotin-qizlarning ta’lim olish huquqini ta’minlash, ularning bilim va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, ilm-fan hamda boshqaruv faoliyatidagi ishtirokini kengaytirish xalqaro ta’lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan. Chunki xotin-qizlarning ta’lim olish imkoniyatlari nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishi, balki oilaning ijtimoiy-iqtisodiy farovonligi, bolalarning

ta’limiy natijalari va jamiyatning barqaror taraqqiyoti bilan ham chambarchas bog‘liq.

Xotin-qizlar ta’limini rivojlantirish masalasi xalqaro miqyosda, avvalo, inson huquqlari, teng imkoniyatlar va sifatli ta’lim tamoyillari bilan izohlanadi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining 2030-yilgacha mo‘ljallangan Barqaror rivojlanish kun tartibida 4-maqsad sifatli, adolatli va inklyuziv ta’limni ta’minlash hamda barcha uchun umrbod ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan. Mazkur maqsadning 4.5-vazifasi ta’limdagi gender tafovutlarini bartaraf etish va ijtimoiy himoyaga muhtoj guruhlarning barcha bosqichlarda ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirishni nazarda tutadi [1].

Shu nuqtayi nazardan, xotin-qizlar ta’limini rivojlantirishni faqat ta’lim muassasasiga qabul qilish yoki ta’lim bilan qamrab olish ko‘rsatkichi orqali baholash yetarli emas. Ta’lim jarayonida davomiy ishtirok etish, bilimlarni o‘zlashtirish sifati, kasbiy yo‘nalishni erkin tanlash, ilmiy izlanishlarda qatnashish, raqamli texnologiyalardan foydalanish va ta’lim natijalarini mustaqil hayotda qo‘llash imkoniyatlari ham kompleks ravishda o‘rganilishi zarur.

UNESCOning 2025-yilgi Global ta’lim monitoringi hisobotiga ilova qilingan gender hisobotida ta’limning turli bosqichlarida gender tengligiga erishish borasida muayyan yutuqlar mavjud bo‘lsa-da, ta’lim muassasalaridagi rahbarlik lavozimlari va qaror qabul qilish jarayonlarida xotin-qizlar vakilligi bilan bog‘liq tafovutlar saqlanib qolayotgani ta’kidlanadi [2]. Bu holat xotin-qizlarning ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirish bilan bir qatorda, ularning ta’limiy va kasbiy yetakchilik salohiyatini rivojlantirish ham dolzarb ekanligini ko‘rsatadi.

O‘zbekiston sharoitida ham xotin-qizlarning ta’lim olish huquqini ta’minlash, ularning ijtimoiy faolligini oshirish, ilmiy va kasbiy salohiyatini ro‘yobga chiqarish davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentabrdagi O‘RQ-562-son “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonunida teng

huquqlilik, jins bo‘yicha kamsitishga yo‘l qo‘ymaslik, qonuniylik, ochiqlik va shaffoflik kabi prinsiplar belgilangan [3]. Shuningdek, 2030-yilga qadar O‘zbekiston Respublikasida gender tenglikka erishish strategiyasida ta’lim, ilm-fan va boshqa sohalarda teng imkoniyatlarni ta’minlash, xotin-qizlarni ilmiy faoliyatga jalb etish va genderga oid savodxonlikni oshirish vazifalari nazarda tutilgan [4].

Mavzuning dolzarbligi shundaki, xalqaro miqyosda ishlab chiqilgan ta’lim strategiyalari va pedagogik yondashuvlarni milliy ta’lim tizimiga tatbiq etishda ularning mazmunini mahalliy ijtimoiy sharoit, ta’lim ehtiyojlari, hududiy xususiyatlar va mavjud imkoniyatlar bilan uyg‘unlashtirish talab etiladi. Bunda xalqaro tajribani to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirish emas, balki uning samarali jihatlarini qiyosiy-pedagogik tahlil asosida aniqlash muhimdir.

Maqolaning maqsadi — xotin-qizlar ta’limini rivojlantirishning zamonaviy xalqaro tendensiyalarini aniqlash, gender tengligi va ta’lim imkoniyatlariga ta’sir etuvchi ijtimoiy-pedagogik omillarni tahlil qilish hamda O‘zbekiston ta’lim tizimi uchun ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

ASOSIY QISM

1. Xotin-qizlar ta’limini rivojlantirishning zamonaviy xalqaro tendensiyalari

Xotin-qizlar ta’limini rivojlantirishga doir xalqaro yondashuvlar tarixiy taraqqiyot davomida ta’limga kirish huquqini ta’minlashdan ta’lim sifati, shaxsiy rivojlanish, kasbiy imkoniyatlar va ta’limiy yetakchilikni qo‘llab-quvvatlashga qadar kengaydi. Hozirgi bosqichda mazkur jarayon bir-biri bilan bog‘liq bir necha tendensiyalar orqali namoyon bo‘lmoqda.

Birinchi tendensiya — ta’lim olishda teng huquq va imkoniyatlarni ta’minlashdir. Ushbu yondashuvga ko‘ra, qizlar va ayollar ta’limning barcha bosqichlarida, jumladan, maktabgacha, umumiy o‘rta, professional, oliy va oliy ta’limdan keyingi ta’limda teng imkoniyatlarga ega bo‘lishi lozim. Biroq teng huquqning qonunlarda mustahkamlanishi amaliyotda barcha guruhlar uchun bir xil

imkoniyatlar mavjudligini avtomatik ravishda anglatmaydi. Oilaning iqtisodiy ahvoli, yashash hududi, ta’lim muassasasigacha bo‘lgan masofa, ijtimoiy qarashlar va raqamli infratuzilma ta’lim olish imkoniyatlariga turlicha ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Barqaror rivojlanish maqsadlarida ta’limga kirish bilan bir qatorda, uning sifati va natijadorligiga ham alohida e’tibor qaratiladi. Shu sababli xotin-qizlar ta’limini rivojlantirish siyosati ta’lim muassasasiga qabul qilish, o‘qishni davom ettirish, ta’limni muvaffaqiyatli yakunlash va egallangan bilimlarni amaliyotda qo‘llash ko‘rsatkichlarini birgalikda qamrab olishi zarur [1].

Ikkinchi tendensiya — ta’limning uzluksizligi va umrbod o‘qish tamoyilining kuchayishidir. Mehnat bozoridagi o‘zgarishlar, yangi kasblarning paydo bo‘lishi va texnologik taraqqiyot xotin-qizlardan doimiy ravishda yangi bilim hamda ko‘nikmalarni egallashni talab qilmoqda. Shu sababli qayta tayyorlash, malaka oshirish, masofaviy ta’lim, qisqa muddatli kasbiy kurslar va norasmiy ta’lim shakllarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday imkoniyatlar turli sabablarga ko‘ra an’anaviy kunduzgi ta’limda qatnashishi qiyin bo‘lgan xotin-qizlarning ta’lim jarayoniga qaytishiga ko‘maklashishi mumkin.

Uchinchi tendensiya — raqamli ta’lim va texnologik kompetensiyalarni rivojlantirishdir. Raqamli platformalar, ochiq ta’lim resurslari, videodarslar, virtual laboratoriyalar va masofaviy maslahat xizmatlari ta’lim olishning makon hamda vaqt bilan bog‘liq cheklovlarini kamaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, raqamli vositalardan foydalanish imkoniyatlari barcha xotin-qizlarda bir xil emas. Qurilmalarning yetishmasligi, internet xizmatlarining qimmatligi, raqamli savodxonlikning pastligi va axborot xavfsizligi bilan bog‘liq muammolar ayrim guruhlarning ta’limiy imkoniyatlarini cheklashi mumkin.

BMTning 2025-yilgi Barqaror rivojlanish maqsadlari bo‘yicha hisobotida ta’limdagi tengsizlikni kamaytirish uchun raqamli tafovutlarni qisqartirish, ta’lim

infratuzilmasini yaxshilash va ijtimoiy jihatdan zaif guruhlar uchun umrbod ta’lim imkoniyatlarini kengaytirish zarurligi qayd etilgan [5]. Demak, raqamli ta’limni rivojlantirish faqat elektron platformalarni joriy etish bilan cheklanmasdan, ulardan foydalanish uchun zarur texnik, pedagogik va ijtimoiy sharoitlarni yaratishni ham nazarda tutishi lozim.

To‘rtinchi tendensiya — xotin-qizlarning ilm-fan, texnologiya, muhandislik va matematika, ya’ni STEM yo‘nalishlaridagi ishtirokini kengaytirishdir. Zamonaviy iqtisodiyotda raqamli texnologiyalar, sun’iy intellekt, muhandislik, tabiiy fanlar va matematik savodxonlikning ahamiyati ortib bormoqda. Shu bois qizlarning mazkur yo‘nalishlarga qiziqishini maktab yoshidan boshlab shakllantirish, ularga amaliy loyihalarda qatnashish imkoniyatini yaratish va ayol olimalar hamda mutaxassislarning kasbiy faoliyatini namuna sifatida ko‘rsatish muhimdir.

STEM ta’limida teng imkoniyatlarni yaratish qizlarni muayyan kasbga majburan yo‘naltirishni emas, balki ularning qiziqishi, qobiliyati va ehtiyojlariga muvofiq mustaqil tanlov qilishini qo‘llab-quvvatlashni anglatadi. Bunda o‘qituvchining munosabati, darsliklardagi obrazlar, kasbga yo‘naltirish ishlari va ta’lim muhitidagi psixologik qo‘llab-quvvatlash muhim o‘rin tutadi.

Beshinchi tendensiya — xotin-qizlarning ta’limiy yetakchiligi va ilmiy faoliyatini rivojlantirishdir. Xotin-qizlarning oliy ma’lumot olishi bilan bir qatorda, ularning ilmiy loyihalarda qatnashishi, ilmiy darajaga ega bo‘lishi, ta’lim muassasalarini boshqarishi va qarorlar qabul qilish jarayonida ishtirok etishi ham muhim ko‘rsatkich hisoblanadi. UNESCOning 2025-yilgi gender hisobotida ta’lim tizimining yuqori bosqichlariga ko‘tarilgan sari ayollarning rahbarlikdagi vakilligi kamayib borishi bilan bog‘liq muammolar yoritilgan [2]. Bu esa ta’limdagi gender tengligini faqat ta’lim oluvchilar soni orqali emas, balki ta’limiy yetakchilik va kasbiy o‘sish imkoniyatlari orqali ham baholash zarurligini ko‘rsatadi.

2. Gender tengligini ta’minlashning ijtimoiy-pedagogik omillari

Gender tengligi xotin-qizlar va erkaklarning huquqlari, imkoniyatlari hamda jamiyat hayotidagi ishtiroki teng qadrlanishini anglatadi. Ta’lim sohasida bu tamoyil barcha o‘quvchi va talabalarning jinsi, ijtimoiy kelib chiqishi yoki boshqa shaxsiy xususiyatlaridan qat’i nazar, sifatli ta’lim olish, o‘z qobiliyatlarini namoyon etish va kasbiy rivojlanish imkoniyatlariga ega bo‘lishini nazarda tutadi.

Biroq ta’limdagi tengsizlikni faqat qonunchilik yoki ta’lim muassasasining ichki faoliyati bilan izohlash to‘g‘ri emas. Bu jarayonga oilaviy tarbiya, jamiyatdagi qarashlar, iqtisodiy sharoit, hududiy infratuzilma va pedagogik munosabatlar birgalikda ta’sir ko‘rsatadi.

Birinchi muhim omil — oilaviy va ijtimoiy muhitdir. Oilada qizlarning bilim olishiga, kasbiy qiziqishlariga va mustaqil qaror qabul qilishiga ijobiy munosabat shakllanishi ularning ta’limga bo‘lgan motivatsiyasini kuchaytiradi. Aksincha, qizlarning ta’lim olishini ikkinchi darajali deb hisoblash, ularning kasbiy imkoniyatlarini cheklash yoki ta’limni erta to‘xtatishga olib keluvchi qarashlar mavjud bo‘lsa, bu holat ta’limiy rivojlanishga salbiy ta’sir qilishi mumkin.

Ikkinchi omil — iqtisodiy imkoniyatlar va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashdir. Ta’lim xarajatlari, transport, yashash joyi, o‘quv materiallari va raqamli qurilmalarga ehtiyoj ayrim oilalar uchun jiddiy to‘siq bo‘lishi mumkin. Jahon banki materiallarida qizlarning ta’limga jalb etilishini yaxshilashda stipendiyalar, moddiy yordam va shartli pul o‘tkazmalari kabi mexanizmlarning ahamiyati qayd etiladi. Shu bilan birga, ta’lim muassasasidagi xavfsizlikni yaxshilash, gender stereotiplarini kamaytirish va o‘qitish sifatini oshirish ham zarur choralar sifatida ko‘rsatiladi [6].

Uchinchi omil — ta’lim muassasasidagi psixologik va pedagogik muhitdir. Ta’lim oluvchining o‘ziga bo‘lgan ishonchi, savol berish va munozarada qatnashish faolligi, kasbiy qiziqishlarini erkin ifodalashi ko‘p jihatdan o‘qituvchining munosabati va ta’lim jarayonini tashkil etish usullariga bog‘liq. O‘qituvchining qizlar va o‘g‘il bolalarning qobiliyatiga nisbatan oldindan shakllangan stereotiplar asosida munosabatda bo‘lishi, topshiriqlarni taqsimlashda teng imkoniyatlarga rioya

qilmasligi yoki ayrim o‘quvchilar fikrini e’tiborsiz qoldirishi ta’limiy faollikka salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Shu sababli pedagogik jarayonda o‘quvchilarning bilimini jinsga oid tasavvurlar asosida emas, balki individual qobiliyati, o‘zlashtirish darajasi, qiziqishi va rivojlanish ehtiyojlari asosida baholash lozim. O‘quv materiallarida ayollar va erkaklarning turli kasblardagi faoliyati xolis aks ettirilishi, qizlarning ilmiy va texnik ijodkorligini namoyon etishiga sharoit yaratilishi maqsadga muvofiq.

To‘rtinchi omil — hududiy va raqamli tafovutlardir. Shahar va qishloq hududlarida ta’lim muassasalari, kutubxonalar, internet tarmog‘i, kasbiy tayyorgarlik markazlari va qo‘shimcha ta’lim xizmatlarining mavjudligi bir-biridan farq qilishi mumkin. Mazkur tafovutlarni kamaytirish uchun masofaviy ta’lim, ko‘chma o‘quv dasturlari, hududiy maslahat markazlari va ochiq elektron resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish talab etiladi.

Beshinchi omil — xavfsiz ta’lim muhitini ta’minlashdir. Ta’lim muassasasida tazyiq, kamsitish, ta’qib va zo‘ravonlikning oldini olish, murojaatlarni ko‘rib chiqishning ishonchli mexanizmlarini yaratish hamda psixologik yordam xizmatlarini rivojlantirish ta’limning uzluksizligini ta’minlashga xizmat qiladi. Xavfsizlikni ta’minlash faqat jismoniy sharoitlar bilan cheklanmasdan, raqamli muhitda shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish va onlayn tazyiqning oldini olishni ham qamrab olishi zarur.

Demak, gender tengligini ta’minlash ko‘p omilli jarayon bo‘lib, uning samaradorligi huquqiy kafolatlar, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, pedagogik yondashuvlar va xavfsiz ta’lim muhitining o‘zaro uyg‘unligiga bog‘liq.

3. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar va xotin-qizlar ta’limi

Xotin-qizlar ta’limini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar ta’lim oluvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantirish va bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lashga yo‘naltirilishi

lozim. Bunda genderga sezgir, kompetensiyaviy, shaxsga yo‘naltirilgan, inklyuziv va raqamli pedagogik yondashuvlar o‘zaro uyg‘unlikda qo‘llanishi mumkin.

Genderga sezgir pedagogik yondashuv ta’lim jarayonida jinsga oid stereotiplarni takrorlamaslik, o‘quv materiallarini xolis tanlash, barcha ta’lim oluvchilarning faol ishtirokini ta’minlash va kasbiy qiziqishlarini qo‘llab-quvvatlashni anglatadi. Bunday yondashuvda o‘qituvchi ta’lim oluvchilarning imkoniyatlarini oldindan belgilangan ijtimoiy tasavvurlar bilan cheklamaydi, aksincha, ularning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va tashabbuskorligini rivojlantirishga intiladi.

Kompetensiyaviy yondashuv xotin-qizlarning nazariy bilimlarini amaliy ko‘nikmalar bilan birlashtirishga xizmat qiladi. Jumladan, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, axborotni tanqidiy baholash, muloqot qilish, jamoada ishlash, loyiha ishlab chiqish va raqamli vositalardan foydalanish kompetensiyalarini rivojlantirish ta’lim oluvchilarning kelajakdagi kasbiy faoliyatiga tayyorgarligini kuchaytiradi.

Loyihaviy ta’lim mazkur maqsadlarni amalga oshirishning samarali vositalaridan biridir. Masalan, talaba-qizlar mahalliy ijtimoiy muammolarni o‘rganish, ta’limiy mobil ilova konsepsiyasini ishlab chiqish, ekologik tashabbuslarni rejalashtirish yoki hududdagi xotin-qizlarning kasbiy ehtiyojlarini o‘rganishga qaratilgan loyihalarda qatnashishlari mumkin. Bunday faoliyat bilimlarni amaliyotga tatbiq etish, tashabbuskorlik va jamoaviy hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Inklyuziv pedagogik yondashuv esa xotin-qizlarning turli ijtimoiy sharoitlari va individual ehtiyojlarini hisobga olishga asoslanadi. Jumladan, nogironligi bo‘lgan, olis hududlarda yashaydigan, iqtisodiy jihatdan qo‘llab-quvvatlashga muhtoj yoki oilaviy majburiyatlari sababli ta’lim olishda qiyinchiliklarga duch keladigan xotin-qizlar uchun moslashuvchan o‘quv jadvali, qulay o‘quv materiallari, masofaviy maslahat va individual pedagogik yordam imkoniyatlarini yaratish muhimdir.

Raqamli pedagogik yondashuv xotin-qizlarning mustaqil ta’lim olishi, elektron resurslardan foydalanishi, masofaviy kurslarda qatnashishi va o‘z

bilimlarini muntazam yangilab borishiga yordam beradi. Biroq raqamli vositalardan foydalanish pedagogik maqsadga muvofiq tashkil etilishi kerak. Elektron platformaning mavjudligi o‘z-o‘zidan ta’lim sifatini kafolatlamaydi. O‘quv materiallarining mazmuni, teskari aloqa, topshiriqlarning amaliy yo‘nalganligi va pedagogik qo‘llab-quvvatlash darajasi ham muhim ahamiyatga ega.

Mentorlik yondashuvi ham alohida e’tiborga loyiq. Tajribali pedagoglar, olimalar, tadbirkorlar va mutaxassislarning yosh xotin-qizlarga maslahat berishi, kasbiy rivojlanish yo‘nalishlarini belgilashga ko‘maklashishi hamda ilmiy faoliyatga jalb etishi ularning o‘z salohiyatiga ishonchini mustahkamlashi mumkin. Mentorlik individual uchrashuvlar, guruhli mashg‘ulotlar, ilmiy seminarlar va onlayn maslahatlar shaklida tashkil etilishi mumkin.

Shunday qilib, zamonaviy pedagogik yondashuvlarning samaradorligi ularni alohida-alohida qo‘llash bilan emas, balki ta’lim oluvchining ehtiyojlari, ta’lim maqsadlari va mavjud resurslarga muvofiq integratsiyalash orqali ta’minlanadi.

4. Xalqaro tajribani milliy ta’lim tizimiga moslashtirishning pedagogik imkoniyatlari

Xotin-qizlar ta’limini rivojlantirish bo‘yicha xalqaro tajribani o‘rganishda muayyan mamlakatning ta’lim siyosati, pedagogik amaliyoti, ijtimoiy himoya mexanizmlari va ta’lim natijalarini birgalikda tahlil qilish zarur. Xalqaro tajribaning samarali jihatlarini aniqlash ularni milliy sharoitga moslashtirishning ilmiy asosini yaratadi.

BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari ta’limda tenglik, sifat, inklyuzivlik va umrbod o‘qish tamoyillarini umumiy xalqaro mezon sifatida belgilaydi [1]. UNESCO hisobotlari esa ta’limdagi gender tafovutlarini qamrov, o‘qishni yakunlash, o‘quv natijalari va rahbarlikdagi ishtirok kabi bir nechta o‘lchovlar orqali tahlil qilish zarurligini ko‘rsatadi [2]. Jahon banki materiallarida esa moliyaviy ko‘mak, xavfsiz ta’lim muhiti va gender stereotiplarini kamaytirishga qaratilgan pedagogik choralarning o‘zaro uyg‘unligi ta’kidlanadi [6].

Ushbu yondashuvlardan kelib chiqib, O‘zbekiston ta’lim tizimida bir nechta yo‘nalishga e’tibor qaratish mumkin.

Birinchidan, ta’limga kirish va ta’limni davom ettirish ko‘rsatkichlarini hududlar, ta’lim bosqichlari va ijtimoiy guruhlar kesimida tahlil qilish zarur. Bunday tahlil mavjud imkoniyatlardan foydalanishdagi tafovutlarni aniqlash va qo‘llab-quvvatlash choralarini manzilli rejalashtirishga yordam beradi.

Ikkinchidan, ta’lim mazmuni va o‘quv materiallarining genderga sezgirligini oshirish lozim. Darsliklar, metodik qo‘llanmalar, kasbga yo‘naltirish materiallari va raqamli ta’lim resurslarida xotin-qizlarning ilmiy, texnik, ijtimoiy va boshqaruv faoliyatidagi yutuqlari xolis yoritilishi muhimdir. Bu o‘quvchilarning kasbiy imkoniyatlar haqidagi tasavvurlarini kengaytiradi.

Uchinchidan, xotin-qizlarning ilmiy va innovatsion faoliyatini qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish zarur. Talaba-qizlar uchun ilmiy to‘garaklar, tadqiqot loyihalari, startap tashabbuslari, olimalar bilan uchrashuvlar va mentorlik dasturlarini tashkil etish ularning ilmiy faoliyatga qiziqishini oshirishi mumkin.

To‘rtinchidan, raqamli ta’lim resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish lozim. Bunda internetga ulanish, texnik vositalar, raqamli savodxonlik va sifatli elektron materiallar bilan ta’minlash masalalari o‘zaro bog‘liq holda hal etilishi kerak.

Beshinchidan, ta’lim muassasalari, mahalliy hamjamiyat, oila, ish beruvchilar va fuqarolik jamiyati institutlari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish maqsadga muvofiq. Bunday hamkorlik xotin-qizlarning ta’limdan kasbiy faoliyatga o‘tishini qo‘llab-quvvatlash, amaliyot o‘tash imkoniyatlarini kengaytirish va mehnat bozoridagi talablarni ta’lim mazmuni bilan uyg‘unlashtirishga yordam beradi.

O‘zbekiston Respublikasining gender tenglik strategiyasida uzluksiz ta’limni rivojlantirish, xotin-qizlarni ilmiy faoliyatga keng jalb qilish, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan ishlanmalarni qo‘llab-quvvatlash

hamda ta’lim dasturlarida gender mavzusini yoritish kabi vazifalar belgilangan [4]. Demak, xalqaro tajribani milliy tizimga moslashtirish mavjud strategik vazifalarni amaliy mexanizmlar bilan to‘ldirish imkonini beradi.

Natijalar va muhokama

Maqolada amalga oshirilgan nazariy va qiyosiy tahlil xotin-qizlar ta’limini rivojlantirishga doir bir nechta muhim xulosalarni shakllantirish imkonini berdi. Ushbu natijalar empirik tajriba-sinov ma’lumotlari emas, balki xalqaro hujjatlar, ilmiy-nazariy qarashlar va normativ-huquqiy manbalarni tahlil qilish asosida chiqarilgan umumlashtirishlardir.

Birinchidan, xotin-qizlar ta’limini rivojlantirishning zamonaviy xalqaro tendensiyalari ta’limga kirish imkoniyatlarini kengaytirishdan tashqari, ta’lim sifati, o‘qishni yakunlash, raqamli kompetensiyalar, ilmiy faoliyat va ta’limiy yetakchilikni ham qamrab olishi aniqlandi. Shu sababli ta’lim siyosatining natijadorligini baholashda qamrov ko‘rsatkichlari bilan bir qatorda, ta’lim oluvchilarning real bilim va ko‘nikmalari, kasbiy rivojlanishi hamda ta’limdan keyingi imkoniyatlarini ham hisobga olish zarur.

Ikkinchidan, gender tengligini ta’minlash huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy va pedagogik omillarning o‘zaro ta’siriga bog‘liq ekanligi asoslandi. Teng huquqlilikning qonuniy kafolatlari muhim boshlang‘ich shart bo‘lsa-da, ularni amaliyotda ro‘yobga chiqarish uchun ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, xavfsiz ta’lim muhiti, sifatli pedagogik xizmatlar va individual ehtiyojlarni hisobga olish mexanizmlari talab etiladi. Ushbu xulosa Jahon banki tomonidan yoritilgan moliyaviy ko‘mak, xavfsizlik va gender stereotiplarini kamaytirishga qaratilgan choralar majmuasi bilan hamohangdir [6].

Uchinchidan, zamonaviy pedagogik yondashuvlar xotin-qizlarning ta’limdagi faolligini va kasbiy salohiyatini rivojlantirish uchun muhim imkoniyat yaratadi. Genderga sezgir pedagogika ta’limdagi kamsituvchi qarashlarni kamaytirishga, kompetensiyaviy yondashuv amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga, loyihaviy

ta’lim mustaqil fikrlash va tashabbuskorlikni rivojlantirishga, mentorlik esa kasbiy yo‘nalishni belgilashga yordam beradi. Ushbu yondashuvlarning natijadorligi ularning ta’lim oluvchilarning ehtiyojlariga muvofiq va tizimli ravishda qo‘llanishiga bog‘liq.

To‘rtinchidan, raqamli ta’lim bir tomondan, xotin-qizlarning ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirsa, ikkinchi tomondan, raqamli tengsizlik mavjud bo‘lgan sharoitda yangi tafovutlarni yuzaga keltirishi mumkin. Shuning uchun raqamli ta’limni rivojlantirish texnik vositalar bilan ta’minlash, internetdan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, raqamli savodxonlikni oshirish va pedagogik yordamni tashkil etish bilan birgalikda amalga oshirilishi zarur [5].

Beshinchidan, xalqaro tajribani milliy ta’lim tizimiga tatbiq etishda moslashtirish tamoyili ustuvor ahamiyatga ega. Xalqaro yondashuvlarni joriy qilishdan avval hududiy sharoit, ta’lim muassasalarining imkoniyatlari, xotin-qizlarning ehtiyojlari va mavjud normativ-huquqiy asoslar o‘rganilishi lozim. Bunda xalqaro tajribaning shakliy jihatlarini ko‘chirishdan ko‘ra, uning samarali mexanizmlarini aniqlash va mahalliy sharoitga mos pedagogik yechimlarni ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat namoyon bo‘ladi: xotin-qizlar ta’limidagi tenglikni barcha holatlarda faqat qizlar va o‘g‘il bolalar yoki ayollar va erkaklar sonining tengligi bilan o‘lchash to‘liq tasavvur bermaydi. Ta’limning turli bosqichlarida guruhlar o‘rtasidagi farqlar, o‘quv natijalari, ta’limni tark etish sabablari, kasbiy yo‘nalishlarni tanlash va rahbarlik imkoniyatlari alohida tahlil qilinishi kerak. UNESCOning 2025-yilgi hisobotida ta’limdagi gender tafovutlari bosqich va ko‘rsatkichlarga qarab o‘zgarishi qayd etilgan [2]. Shuning uchun siyosat va pedagogik amaliyot barcha ta’lim oluvchilarning ehtiyojlarini dalillarga asoslangan holda baholashi zarur.

Tahlil natijalari asosida xotin-qizlar ta’limini rivojlantirishning quyidagi konseptual ketma-ketligini taklif etish mumkin:

Teng huquqiy kafolatlar, ta’lim olish imkoniyatlari, xavfsiz va inklyuziv pedagogik muhit, kompetensiyalarni rivojlantirish, ilmiy va kasbiy faollik, ijtimoiy-iqtisodiy ishtirok.

Mazkur ketma-ketlik xotin-qizlar ta’limini alohida tadbirlar yig‘indisi sifatida emas, balki bir-biriga bog‘liq bosqichlardan iborat yaxlit jarayon sifatida ko‘rib chiqishga imkon beradi. Har bir bosqichdagi muammolar keyingi natijalarga ta’sir qilishi mumkin. Masalan, ta’lim olish imkoniyati mavjud bo‘lsa-yu, muassasada xavfsiz va qo‘llab-quvvatlovchi muhit bo‘lmasa, ta’limni davom ettirish qiyinlashadi. Xuddi shuningdek, sifatli ta’lim olingan taqdirda ham, kasbiy rivojlanish va ilmiy faoliyat uchun imkoniyatlar cheklangan bo‘lsa, egallangan kompetensiyalarni to‘liq ro‘yobga chiqarish murakkablashadi.

Shu nuqtayi nazardan, O‘zbekiston ta’lim tizimida gender tengligini rivojlantirish samaradorligini baholash uchun ta’limga qamrov, o‘qishni davom ettirish, ta’lim natijalari, raqamli resurslardan foydalanish, ilmiy loyihalarda ishtirok etish, mentorlik dasturlari va ta’limiy yetakchilik kabi indikatorlarni qamrab oluvchi monitoring tizimini takomillashtirish maqsadga muvofiq. Bunday monitoring aniq statistik ma’lumotlarga tayanishi, hududiy tafovutlarni hisobga olishi va aniqlangan muammolar bo‘yicha amaliy choralar ishlab chiqishga xizmat qilishi lozim.

Xulosa va amaliy tavsiyalar

O‘rganilgan xalqaro hujjatlar, ilmiy-nazariy yondashuvlar va O‘zbekiston Respublikasining normativ-huquqiy asoslari tahlili xotin-qizlar ta’limini rivojlantirish zamonaviy ta’lim siyosatining muhim tarkibiy qismi ekanligini ko‘rsatadi. Mazkur yo‘nalish ta’lim olish huquqini ta’minlash bilan bir qatorda, ta’lim sifati, xavfsiz muhit, raqamli savodxonlik, ilmiy faoliyat va kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini ham qamrab olishi zarur.

Tahlil asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

Birinchidan, xotin-qizlar ta’limini rivojlantirishning xalqaro tendensiyalari teng huquqlilik, inklyuzivlik, uzluksiz ta’lim, raqamli kompetensiyalarni

rivojlantirish va ta’limiy yetakchilikni qo‘llab-quvvatlash kabi yo‘nalishlarni birlashtiradi.

Ikkinchidan, ta’limdagi gender tengligi huquqiy kafolatlar bilangina cheklanmaydi. Uni ta’minlash uchun iqtisodiy yordam, oilaviy va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, xavfsiz ta’lim muhiti hamda pedagogik stereotiplarni kamaytirish choralari o‘zaro uyg‘unlashtirilishi lozim.

Uchinchidan, genderga sezgir, kompetensiyaviy, inklyuziv va raqamli pedagogik yondashuvlar xotin-qizlarning mustaqil fikrlashi, kasbiy qiziqishlari va ijtimoiy faolligini rivojlantirish uchun muhim imkoniyat yaratadi.

To‘rtinchidan, xalqaro tajribani O‘zbekiston ta’lim tizimiga tatbiq etishda milliy sharoit, hududiy ehtiyojlar va mavjud resurslarni hisobga olgan holda moslashtirish mexanizmlarini ishlab chiqish zarur.

Mazkur xulosalardan kelib chiqib, quyidagi amaliy tavsiyalar taklif etiladi:

1. **Genderga sezgir ta’lim mazmunini takomillashtirish.** Umumiy o‘rta, professional va oliy ta’lim darsliklari, o‘quv dasturlari hamda metodik qo‘llanmalarni gender stereotiplari nuqtayi nazaridan tahlil qilish, kasbiy faoliyatning turli sohalarida xotin-qizlarning yutuqlarini xolis yoritish tavsiya etiladi.

2. **Pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish.** O‘qituvchilar uchun gender tengligi, inklyuziv ta’lim, kamsitishning oldini olish va barcha ta’lim oluvchilarning faolligini ta’minlashga qaratilgan seminarlar, treninglar va metodik mashg‘ulotlarni tashkil etish lozim.

3. **Raqamli ta’lim imkoniyatlarini kengaytirish.** Olis hududlarda yashovchi va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashga muhtoj xotin-qizlarning elektron resurslardan foydalanishini yengillashtirish, raqamli savodxonlik kurslari hamda masofaviy maslahat xizmatlarini rivojlantirish zarur.

4. **Xotin-qizlarning ilmiy va innovatsion faoliyatini qo‘llab-quvvatlash.** Oliy ta’lim muassasalarida ilmiy to‘garaklar, loyiha tanlovlari, startap

dasturlari, mentorlik va yosh olimalar bilan hamkorlik mexanizmlarini kuchaytirish maqsadga muvofiq.

5. **Ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish.** Ta’limni davom ettirishda moliyaviy yoki oilaviy qiyinchiliklarga duch kelayotgan xotin-qizlarning ehtiyojlarini aniqlash, mavjud stipendiya, maslahat va ijtimoiy yordam imkoniyatlari haqida muntazam axborot berish lozim.

6. **Xavfsiz ta’lim muhitini mustahkamlash.** Ta’lim muassasalarida tazyiq va kamsitish holatlarining oldini olish, murojaatlarni ko‘rib chiqishning maxfiy va ishonchli mexanizmlarini takomillashtirish hamda psixologik yordam xizmatlarini rivojlantirish tavsiya etiladi.

7. **Xalqaro tajribani qiyosiy-pedagogik asosda joriy etish.** Xorijiy mamlakatlarning xotin-qizlar ta’limini qo‘llab-quvvatlash dasturlarini natijadorlik, iqtisodiy samaradorlik va milliy sharoitga moslik mezonlari asosida o‘rganish, samarali mexanizmlarni tajriba tariqasida sinovdan o‘tkazish maqsadga muvofiq.

8. **Monitoring va baholash tizimini takomillashtirish.** Ta’limga qamrov, o‘qishni davom ettirish, o‘zlashtirish, raqamli resurslardan foydalanish, ilmiy faoliyat va kasbiy rivojlanish ko‘rsatkichlarini qamrab oluvchi indikatorlar tizimini ishlab chiqish zarur. Natijalarni hududlar va ta’lim bosqichlari kesimida tahlil qilish muammolarni manzilli hal etishga yordam beradi.

Umuman olganda, xotin-qizlar ta’limini rivojlantirish jamiyatning inson kapitali, ilmiy salohiyati va ijtimoiy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiluvchi strategik yo‘nalishdir. Xalqaro tendensiyalarni chuqur o‘rganish, ilg‘or pedagogik yondashuvlarni milliy sharoitga moslashtirish va amaliy choralarni aniq indikatorlar asosida baholash orqali xotin-qizlarning sifatli ta’lim olishi hamda o‘z salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarishi uchun yanada qulay sharoitlar yaratish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. United Nations. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. New York: United Nations, 2015. https://sdgs.un.org/2030agenda

2. UNESCO. *2025 Gender Report: Women Lead for Learning*. Global Education Monitoring Report. Paris: UNESCO, 2025. https://www.unesco.org/gem-report/en/publication/2025-gender-report

3. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentabrdagi O‘RQ-562-son “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni. https://lex.uz/uz/acts/-4494849

4. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining 2021-yil 28-maydagi SQ-297-IV-son qarori bilan tasdiqlangan “2030-yilga qadar O‘zbekiston Respublikasida gender tenglikka erishish strategiyasi”. https://lex.uz/docs/-5466673

5. United Nations Statistics Division. *The Sustainable Development Goals Report 2025: Goal 4 — Quality Education*. New York: United Nations, 2025. https://unstats.un.org/sdgs/report/2025/Goal-04/

6. World Bank. *Achieving Gender Equality in Education: Examining Progress and Constraints*. World Bank, Education and Gender resources. https://www.worldbank.org/en/topic/education

7. World Bank Group. *Gender Strategy 2024–2030: Accelerate Gender Equality to End Poverty on a Livable Planet*. Washington, DC: World Bank Group, 2024.https://www.worldbank.org/en/brief/2024/10/10/gender-strategy-update-2024-30-accelerating-equality-and-empowerment-for-all